

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu
Odsjek komunikologija/žurnalistika

Pristupni rad za završni ispit

Analiza teksta Djeca budućnosti i čuvari znanja iz knjige Smrt transhumanizmu, sloboda narodu Krešimira Miška

Asja Begović

Br. indexa 1065/II-K

Status: vanredni student

Akadska godina: 2020/21, II ciklus studija, II semestar

Predmet: Filozofija medija

Predmetni nastavnik: prof.dr. Fahira Fejzić-Čengić

25.5.2021.

SAŽETAK

Završno poglavlje knjige “Smrt transhumanizmu sloboda narodu” Krešimira Miška pod naslovom “Djeca budućnosti i čuvari vremena” govori o budućnost u kojoj će rasti nove generacije rigidne i uskogrudne, odrasle u svijetu virtualne hladne realnosti. Generacije otuđene od stvarnog života i zakinute za taktilne, neposredne spoznaje svijeta tj. svega onoga što je prethodilo transhumanističkim idejama eugenike – humanizmu. Iako se čini da radi brzog napretka tehnologije i njenog naizgled bezgraničnog potencijala razvoja, čak i samo razvoja, neminovno srljamo u crnu budućnost treba postaviti pitanje da li je u pozadini naših strahova od budućnosti zapravo nešto drugo. Analizom teksta htjela sam skrenuti pažnju upravo na ono što slutim da stoji u pozadini svega – naš postepeni gubitak empatije i suosjećanja prema drugom u potrazi ili bolje rečeno slabosti da se odupremo konformizmu koji uživamo kao i realnosti koju živimo u kojoj, bar za sada, dio nas još uvijek uživa prednosti transhumanizma, a mnogi će tek samo platiti cijenu modernog/transhumanističkog života povlaštenih. Bitno je sjetiti se da smo prije svega društvena bića, a kao društvenim bićima neprirodno nam je težiti osamljenosti; ako uz to uspijemo biti “čuvari znanja” o solidarnosti i humanom aspektu unutar nas (nasuprot animalističkom–egzistencijalističkom), nikakav nadhumani aspekt našeg bivstvovanja sam po sebi neće nam nanijeti štetu.

Ključne riječi: transhumanizam, nove tehnologije, čuvari znanja, usmena predaja, solidarnost

Analysis of the text Children of the Future and Guardians of Knowledge from the book Death to Transhumanism, Freedom to the People by Krešimir Mišak

Abstract:

The final chapter of Krešimir Mišak's Death to Transhumanism, Freedom to the People, entitled Children of the Future and Guardians of Knowledge, talks about a future in which new generations of the rigid and narrow-minded will grow up in the world of virtual and cold reality. The generations alienated from real life and deprived of tactile, direct knowledge of the world, that is, everything that preceded the transhumanist ideas of eugenics - humanism. Although if it may seem that due to the rapid progress of technology and its seemingly limitless potential for development we are inevitably rushing into a bleak future, the question arising should be whether there is something else behind our fears about the future. In analysis of this text, I wanted to draw attention to exactly what I suspect is behind everything - our gradual loss of empathy and compassion for others in search or rather weakness to resist the

conformism we enjoy and the reality we live in, the reality in which, at least for now, part of us still enjoys the benefits of transhumanism, and many will only pay the price of the modern / transhumanist life of the privileged. It is important to remember that we are first and foremost social beings, and as social beings it is unnatural for us to strive for loneliness; if we also succeed in being "guardians of knowledge" about solidarity and the human aspect within us (as opposed to the animalistic - existential), no superhuman aspect of our existence could ever be harmful to us.

Key words: Transhumanism, New Technologies, Guardians of Knowledge, Oral Tradition, Solidarity

UVOD

Analizirani tekst "Djeca budućnosti i čuvari znanja" obojen je nostalgijom za nekim jednostavnijim, prošlim vremenima. Prisutan je strah od budućnosti i onoga što ona nosi i premda svaki protok vremena donosi nedoumice o onome što slijedi potrebno se prisjetiti da mijena prati napredak, a napredak nikada sam po sebi nije loš. Loši mogu biti samo načini primjene tehnoloških i intelektualnih dostignuća. Kao uvod u promišljanje teksta Krešimira Miška postavila sam tri pitanja: Što je transhumanizam? Što to je strah? Što je budućnost? Odgovori na ova pitanja raščlanit će problematiku ideologije transhumanizma na jednostavne čimbenike koje je potom lakše analizirati.

Budućnost je vrijeme koje nam prethodi, potencijal, a strah u psihologiji predstavlja neugodni podražaj izazvan stvarnom ili pretpostavljenom opasnošću.¹ Dakle strah od budućnost je pretpostavljena opasnost koju nam nosi ono što nam potencijalno predstoji. Po autoru, izvor te izvjesne opasnosti je transhumanizam, no što on u suštini predstavlja?

„Transhumanizam je socijalni i filozofski pokret posvećen promicanju istraživanja i razvoja biotehnologija za poboljšanje čovjeka, a koje bi bile više ili manje trajne i integrirane u ljudsko tijelo. Takve bi tehnologije povećale ljudska osjetila, emotivne sposobnosti i/ili kognitivne sposobnosti, kao i radikalno poboljšale ljudsko zdravlje i produžile ljudski životni vijek.”² Unatoč datoj definiciji treba se podsjetiti da transhumanizam još uvijek nije jednoobrazno definisan, pa postoje i one frakcije koje bi rado vidjele dostignuća transhumanizma usmjerena u moralno ambivalentnom pravcu – produljenje životnog vijeka čovjeka do potencijane besmrtnosti. Čitajući završno poglavlje knjige "Smrt transhumanizmu, sloboda narodu" stiže se

¹ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58300> (preuzeto 16.5.2021.)

² <https://www.britannica.com/topic/transhumanism> (preuzeto 15.5.2021.)

dojam straha od transhumanističke budućnosti u kojoj smo robotički kontrolisani, modificirani, ukalupljeni i otuđeni od svega onoga što nas čini ljudima. Međutim, da li je transhumanizam uistinu barbaroga 21. stoljeća ili je u pitanju nešto drugo?

ANALIZA

Transhumanizam je pogled na život koji počiva na temeljnoj premisi da ljudska bića nisu pri kraju svog evolucionog razvoja već gotovo na samom početku. Zagovornici transhumanizma, smatraju da čovjek treba sam sebi pomoći i pospješiti svoj razvoj koristeći tehnologiju koju ima i izume do kojih je već došao. Transhumanizam je zapravo intelektualni i kulturalni pokret koji se zalaže za poboljšanje ljudskog stanja primjenom dostupnih tehnologija sa ciljem eliminisanja starenja i poboljšavanja intelektualnih, fizičkih i psiholoških kapaciteta. Jedan od glavnih produkata takve budućnosti, osnovni cilj transhumanizma je superčovjek – poboljšano i nadograđeno, te u konačnici nepobjedivo i besmrtno ljudsko biće. Međutim, treba također istaknuti da unatoč ovom općem shvatanju transhumanizma, on kao ideologija još uvijek nije „oštro“ definiran te unutar same ideologije postoji dosta frakcija. Nedostatak apsolutne definicije transhumanizma je i otežavajući čimbenik i za kritiku transhumanizma, jer je njime obuhvaćen širok raspon stajališta.³ Transhumanizam nije nužno radikalna projekat ili ideologija već se može smatrati da već i danas živimo transhumanizam. Koliko smo zapravo blizu toga možemo i sami svjedočiti letimičnim pregledom zadnjih dostignuća medicine i tehnologije. Već danas je pomoću matičnih stanica moguće "uzgojiti" organe. Kloniranje je već stara vijest kao i promjena spola također, kao i mnogobrojni farmaceutski psihostimulansi i lijekovi za kontrolu promjena. Transhumanizam dakle uistinu već živimo i dosta nas smo na neki način već djelomični kiborzi, bar po definiciji - malo nas danas može reći da u svom tijelu nemamo artificijelne komponente. Srčana prenosnica, umjetni kuk, estetske operacije, zubni implantanti, sintetički udovi i proteze, slušni ili glasovni aparati; sve ovo su oživotvorene transhumanističke ideje. Kada transhumanizam ne promatramo kroz ekstreme onda vidimo da težnja za odbacivanjem ljudske prirode ili ljudske genetske konstitucije kroz eugeniku nije osnovna težnja već je jednostavno način poboljšanja životnog standarda.

Zašto se onda bojimo nečega što je dosad donijelo samo dobro? Zašto se bojimo da će se iz ove ideologije izroditi neki novi opresivni sistem? Mogli bismo reći da nas brzi napredak često ostavlja nemoćnima prepoznati prijetnju koja nas čeka iz ćoška. Pitanja moralnosti nekog projekta prečesto se postavljaju tek kada je prekasno. Zašto ne uzgojiti plućno krilo ako je to

³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2563415/> (preuzeto 20.5.2021.)

moguće i ako je toliko potrebitih? “Prividna razumnost projekta, osobito ako se razmatra u malim koracima, dio je njegove opasnosti. Društvo vjerojatno neće iznenada pasti pod čaroliju transhumanističkog svjetonazora. No, vrlo je moguće da ćemo uživati primamljive prednosti biotehnologije ne shvatajući da one dolaze uz zastrašujući moralni trošak.”⁴ Postavljanjem ovih pitanja o moralnoj ambivalentnosti novih tehnologija odnosno njihove primjene, pojavilo se i novo polje promišljanja koje nastoji biti “otvoreno polje susreta i dijaloga različitih znanosti i djelatnosti, te različitih pristupa i pogleda na svijet, koji se okupljaju radi artikuliranja, diskutiranja i rješavanja etičkih pitanja vezanih za život”⁵. To je novo polje nazvano bioetika. Upravo ili unatoč pluriperspektivizmu, koji je njena polazna točka, bioetici se zamjera etički relativizam i nepomirljivost različitih diskursa jer pokušava paralelno i tradicionalno raspravljati o znanosti, ali ju i nadići uključujući u rasprave i neznanstvene perspektive nadilazeći tako binarne podjele na znanstvene i neznanstvene perspektive.⁶ Teško je reći hoće li ova vrsta dijaloga dati odgovore na gore postavljena pitanja, ali je bitno da se ovo polje razgovora otvorilo, jer je neupitno da tumačenje transhumanizma u heterogenosti tumačenja obuhvata i ona morbidna. Postoje, dakle, i ekstremnije frakcije u transhumanizmu koje se upravo i nadaju da ćemo u budućnosti moći kreirati ljudsku vrstu i sebe prema vlastitim idealima. Mnogi od zagovornika ovog ekstremnijeg tumačenja transhumanizma u njemu vide priliku „za planiranje budućeg razvoja ljudskih bića, vrste Homo sapiens. Umjesto da se to prepusti evolucijskom procesu i njegovom iskorištavanju slučajnih mutacija, transhumanizam predstavlja dosad nedostupnu mogućnost: prilagođavanje razvoja ljudskih bića idealnom nacrtu.”⁷ Kritičari ovog ekstremnog shvatanja transhumanizma se boje da bi stremljenja u ovom smijeru u konačnici dovela do postojanja dvaju različitih ljudskih vrsta – bića; ljudskog i nadljudskog (transhumanog). Ovo bi posljedično dovelo do nejednakosti i dehumanizacije, s jedne strane tehnologija korištena za poboljšanje inteligencije ili produženje životnog vijeka implicira određene financijske troškove koje si ne mogu svi priuštiti time produbljavajući klasne razlike, a s druge strane “modificirani ljudi” prestali bi biti ono što jesu onog trenutka kada bi utjecali ne samo na dijelove tijela već na samu srž postojanja, izvjesno je dehumanizovani bilo da ih se vidi kao pod ili nad – ljudima.⁸

⁴ <https://www.au.dk/fukuyama/boger/essay/> (preuzeto 20.5.2021.)

⁵ <https://core.ac.uk/display/20534259> (preuzeto 25.5.2021.)

⁶ <https://core.ac.uk/display/20534259> (preuzeto 25.5.2021.)

⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2563415/> (preuzeto 20.5.2021.)

⁸ <https://www.igyaan.in/119804/dummies-guide-to-transhumanism-epic-or-epic-fail/> (preuzeto 20.5.2021.)

Autor analiziranog teksta svoje strahove izražava pretežno vezano za potonji oblik transhumanizma strahujući od toga što nam budućnost nosi i pitajući se tko ili što potencijalno stoji iza ove zlokobne slike budućnosti: „Iz kojeg god kuta gledali (iz kuta pozitivističkog razvoja ili pak iz kuta namjernog uništavanja autonomije i individualnosti, uz istovremeno proklamiranje istih) činjenica jest: Promjene su brže nego ikada u povijesti. ... No, je li samo riječ o spontanim promjenama tehnološkog doba ili se iza svega krije širi plan? Hoće li naša djeca sebi u sebe ugrađivati čipove kao normalnu stvar?...Hoće li jednog skorog dana sve više nalikovati izlaznim stancama neke divovske umjetne inteligencije koja će se brinuti da svijet bude u ravnoteži? Što znači de facto – mrtav, jer odlika živih sustava jest da su u neravnoteži.“ (Mišak, 2020: 389). Iako se mogu složiti s autorom da se vrlo lako možemo naći u budućnosti koja je sve drugo više nego humana, ipak nisam sigurna da je pitanje „tko stoji iza svega“ pravo pitanje. Ako trebamo za buduća pokoljenja biti „čuvare znanja“ onda trebamo promisliti i o tome koja su to znanja što ih trebamo sačuvati. Neki od primjera u tekstu, poput hormonalnog debalansa kod djece, čak i nisu posljedica transhumanizma kao ideologije nego tek napretka odnosno konformizma koji je posljedica industrijalizacije. Ako imamo sapun i toplu vodu zašto bismo se kupali u hladnoj rijeci?! Ono čega nas je možda uistinu strah kad je transhumanizam u pitanju je činjenica da postajemo svjesni koliko smo uistinu tehnološki napredovali – mnogo toga što je nekoć zvučalo kao loša znanstvena fantastika sada je tema ozbiljnih moralnih debata, a nas počinje plašiti odgovor koji smo kao čovječanstvo spremni dati. Nismo za artificijelne invazivne adaptacije, one su moralno diskutabilne, sve dok nam ne zatrebaju, a kad nam zatrebaju ništa više nije bitno. Da li imamo bolji primjer od trenutne pandemije Covid -19? Vakcine su proizvedene u rekordno kratkom roku koristeći se novim metodama⁹ i čitav svijet je stao u red bez puno pitanja. Da li je stvarno u pitanju neka zavjera? Da li je bitno? Pravo pitanje nije da li se upravlja budućnošću čovječanstva nego da li smo spremni vjerovati u ispravnost čovječanstva. A ako ne, onda zašto?

"Transhumanizam može sugerirati da proizlazi iz humanizma. U najmanju ruku, potomak je onoga što je nekada bilo poznato kao humanizam, a moglo bi se na njega gledati kao na još jedan utopijski humanizam. Povijest ovih humanizama izuzetno je bogata i složena. Ukratko, humanizam je podrazumijevao gledanje na svijet sa stajališta i interesa čovjeka, za razliku od podljudskog (to jest materijalnog ili prirodnog) ili nadljudskog (odnosno božanskog). U svojim

⁹ <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/vaccines/different-vaccines/mrna.html#:~:text=mRNA%20vaccines%20have%20been%20studied,protein%20into%20an%20mRNA%20vaccine>. (preuzeto 21.5.2021.)

najutopičnijim oblicima, nadahnut tehničkim mogućnostima primijenjene prirodne znanosti, humanizam je tražio potpunu transformaciju svijeta kako bi odgovarao ljudskim potrebama. Kad se izvorni humanizam povezao sa znanostima, učinio je to kako bi svijet preobrazio kako bi bio pogodan za ljudski život. Ali što ako bismo mogli promijeniti ljudska bića kako bi odgovarala svijetu? Čak i zamišljanje ovog projekta, naravno, značilo bi tretirati ljude kao materijal za transformaciju. Ovaj redukcionizam sam po sebi nije transhumanizam, ali mu utire put. Zašto ne bismo bili najbolji što možemo? Odgovor na ovo pitanje nekada je bio da pojam "najboljeg čovjeka", po definiciji, podrazumijeva ograničenja onoga što netko može tražiti - ograničenja čovjeka. Ali taj se odgovor sve više smatra besmislenim. Novi je odgovor da najbolje što možemo biti znači najbolje u onome što želimo učiniti. A ono što želimo, samo će biti mješavina onoga što žele naše nemirne želje i onoga što nas tjera na želju drugih. Na faustovski način, kao sredstvo za moć - zajedničke su općim prognozama tehnološkog razvoja. Neplodni ljudi žele imati bebe, neprivlačni ljudi žele da ih vole privlačni, stari ljudi žele živjeti duže i biti mladoliki, bolesni ljudi se žele izliječiti; sva ograničenja treba prevladati. I to ne treba smatrati problemom, jer je sama naša priroda prevladati sva ograničenja. Štoviše, uvijek se moraju platiti cijene koje, koliko god bile opravdane, postaju sve nevidljivije kako tehnologije rastu i šire se, iako taj rast znači da cijene postaju sve veće. Stoga se teško suprotstaviti bilo čemu što bi moglo rezultirati izlječenjem bolesti, a tehnike koje su se nekad činile vrlo nove i neobične, poput zamjene neispravnih organa, postaju nova norma."¹⁰ I dostignuća iz vremena kad smo još uvijek težili oblikovati svijet prema sopstvenim potrebama izrodila su mnogo zala (tenkovi, bombe, nervni bojni otrovi, prisilne sterilizacije, zemlja i hrana zatrovana pesticidima), namjerno ili ne, suština je da ne možemo očekivati da ćemo ovaj put, u doba transhumanizma, kada ćemo nastojati izmijeniti sebe, biti odgovorniji – ne bez suštinske promjene našeg shvatanja života, suživota, postojanja i opstajanja.

Transhumanizam ili nešto drugo, glavni problem naše nostagije prema prošlosti i jednostavnijim vremenima je osjećaj da se gubi veza čovjeka s pravim univerzalnim vrijednostima. Da se pandemija Covida – 19 desila samo četrdesetak godina ranije, solidarnost bi prevladala. Patent za lijek koji bi potencijalno mogao spasiti milijarde ne bi bio ljubomorno čuvan do ostvarenja maksimalnog profita, a farmaceutske kompanije bi pod pritiskom država bile „prinudene” podijeliti patent s međunarodnim farmaceutskim kućama kako bi se proizvele

¹⁰ <https://www.thenewatlantis.com/publications/humanism-and-transhumanism> (preuzeto 19.5.2020.)

dovoljne količine i otklonila globalna prijetnja. Međutim, države više ne štite građane nego inostrane kapitale, a korporacije neće propustiti ovu jedinstvenu šansu za ostvarenje profita.

Okriviti transhumanizam kao barbarogu koja vreba da nas uništi pomoću tehnološkog napretka je jednako zastrašivanju narodnih masa vješticama u srednjem vijeku; to su maštarije proizašle iz naše nemogućnost da u sebi pronađemo zrno empatije i solidarnosti. Bojim se da ćemo suočeni sa samima sobom uvidjeti da nismo tu gdje jesmo jer imamo nove tehnologije koje nas udaljuju od naše suštine, već zato što se sami udaljujemo od našeg bitka jer smo u deficitu našeg osnovnog materijala za izgradnju socijalnog tkiva – empatije, solidarnosti, osjećaja za sebe i drugog oko sebe. Autor analiziranog teksta daje primjer bake koja je orala plugom – znanje vrijedno čuvanja koje nam pokazuje i da se bez moderne tehnologije može, ali otiđimo u ovom vremenu u drugi prostor – Afriku i vidjet ćemo da se istim tim plugom ne samo može nego i mora. Možda bi dakle bolje bilo prenijeti znanje (čuvati znanje) o tomu što je ljudski dignitet, da ljudski život nema cijenu, da empatija i solidarnost nisu slabosti već vrline kojima trebamo težiti. Problem transhumanističke budućnosti, bar dok na svjetskom polju ne riješimo pitanja koja brinu milijarde – glad i siromaštvo, je u osnovi pitanje kojim se bave i problem kojeg se boje građani razvijenog svijeta jer u njemu naslućuju gubitak slobode i jednakosti, svoje sopstvene. Svijet je prepun izrabljivanja, neimaštine, kontrole i tiraniziranja i bez ostvarenja transhumanističke noćne more već je došlo do degradacije osnovnih univerzalnih vrijednosti, mnogo prije razvoja biotehnologija koje nam omogućuju “napredak” ljudskih bića. TV je uspješno otuđio milione mnogo prije mobilnog aparata i interneta. Dakle nije problem u brzom napretku tehnologija (komunikacionih, medicinskih) per se nego u našoj spremnost da se radi vlastitog konformizma otuđimo od drugih ali i od samih sebe. Davno smo odustali od sebe samih, onog momenta kad smo odlučili trampiti naš kreativni potencijal za dokolicu.

“Za Spinozu, Getea, Hegela, isto kao i za Marksa, - čovjek je živ samo u onoj mjeri u kojoj je produktivan, samo ukoliko zahvata svijet izvan sebe činom izražavanja svojih specifičnih ljudskih moći i zahvatanja svijeta tim moćima. Ukoliko je čovjek neproduktivan, ukoliko je pasivan i samo čeka da prima - on je ništa, on je mrtav. U ovom produktivnom procesu čovjek ostvaruje svoju suštinu, vraća se svojoj suštini, što teološkim jezikom rečeno nije ništa drugo nego njegovo vraćanje Bogu....Ideja o produktivnosti, nasuprot pasivnom primanju, može se lakše razmjeti kada pročitamo kako ju je Marks primijenio na fenomen ljubavi. Ako pretpostaviš čovjeka kao čovjeka, pisao je on, a njegov odnos prema svijetu kao ljudski odnos, onda možeš ljubav zamijeniti samo za ljubav, povjerenje samo za povjerenje itd. Ako želiš uživati u umjetnosti, moraš biti umjetnički obrazovan čovjek; ako želiš vršiti utjecaj na druge, moraš stvarno biti čovjek koji djeluje potičući i unapređujući druge ljude.“ (Fromm, 1985: 39).

Zarad konformizma lišili smo se privilegije produktivnog rada, lišili smo se naše ljudskosti. Ne trebamo se pitati tko stoji iza ekstremnih transhumanističkih ideja i zašto niti da li će se ostvariti jer neminovno hoće ako nastavimo apatično uživati u svom ne-postojanju, ali zar će nam uopće biti bitno? Očuvanje materijalnih dimenzija našeg postojanja; običaja, načina proizvodnje/rada, narodnih lijekova, znanja koja su se prenosila s koljena na koljeno, malo će nam značiti ako izgubimo sve ono što nas ljude čini ljudima; i dobro i loše, jer jedno bez drugog ne ide. Bez naših mana ne bismo mogli spoznati vlastite vrline, a njih kao i ono što proizilazi iz naše kreativne snage i našeg duha treba njegovati i čuvati, jer danas naše vrline tako spremno zaboravljamo. „Čuvari znanja“ trebaju, dakle, od zaborava najprije sačuvati spoznaje o tome što znači biti čovjek, a potom i kako praktično biti čovjek.

ZAKLJUČAK

Premda mnogi transhumanizam vide kao priliku za opće poboljšanje kvalitete života ljudi često zaboravljaju da to poboljšanje ne bi bilo moguće za sve i da bi dovelo do sve većih klasnih razlika i nejednakosti, razlika koje su vidljive i danas – dok razvijeni svijet ima pristup najmodernijim operacijama koje omogućuju bolji vid, pokretljivost i duži život, većina svijeta živi u neimaštini i siromaštvu i bez osnovnih uslova za život – pristupa čistoj vodi i sl. Drugi pak u transhumanizmu vide i alat za realizaciju mnogo opasnijih ideja – eugenikom stvoriti super čovjeka, nadljudsko biće, pobijediti smrt i sl., pretpostavljajući da mali bogovi koji znaju što je ono što je najbolje za čovjeka nekako znaju i koje su to kvalitete i koje bi osobine najbolji – inženjerirani ljudi – imali, otpornost na bolesti, nadljudska snaga? Transhumanisti misle da znaju što je idealno ljudsko biće, u svemu tome zanemarujući da je dio ljudske prirode i njegova slabost – nasilno ponašanje, agresija, bezobzirnost, da su naše dobre karakteristike povezane s lošima i ne postoje jedne bez drugih, svijet je sazdan od dualnosti. Tako često zanemarujemo da i ono od čega najviše bježimo, smrt, omogućava preživljavanje čovječanstva. Stari umiru i oslobađaju prostor za mlade. Da li to znači da trebamo napustiti stare i nemoćne? Naravno da ne i upravo u tomu je bit. Ne trebamo strahovati od nepoznatog, od napretka nego od gubitka sebe. Danas se sve više bojimo onog „nepoznatog“ i napretka jer naslućujemo da zbog sve bržeg razvoja tehnologija i manje vremena koje nam preostaje za prilagodbu nemamo kad razmisliti o svim implikacijama koje razvoj u određenim poljima nosi sa sobom, a univerzalne vrijednosti čovječnosti su se već toliko srozale da nas je zapravo strah nas samih i dokle smo spremni ići u dokoličarstvu. Trebalo bi se, dakle, posvetiti očuvanju naše čovječnosti i ljudskih kvaliteta jer ako uspijemo ta znanja sačuvati za buduća pokoljenja nijedna tehnologija, koliko

god moralno ambivalentna bila, neće nas pokolebati. Kako bilo, jedno je sigurno, budućnost ne možemo predvidjeti. Odgovoriti na pitanje kuda ide ovaj svijet ne možemo dati ali trebamo upamtiti da ne ide nikuda kuda ga sami ne vodimo.

IZVORI

Mišak, Krešimir (2020); Smrt transhumanizmu, sloboda narodu, TELEDISK, Zagreb

Erich Fromm (1985); Marksovo shvatanje čoveka, Grafos, Beograd

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58300> (preuzeto 16.5.2021.)

<https://www.britannica.com/topic/transhumanism> (preuzeto 15.5.2021.)

<https://www.thenewatlantis.com/publications/humanism-and-transhumanism>(preuzeto 19.5.2020.)

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2563415/> (preuzeto 20.5.2021.)

<https://www.au.dk/fukuyama/boger/essay/> (preuzeto 20.5.2021.)

<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/vaccines/different-vaccines/mrna.html#:~:text=mRNA%20vaccines%20have%20been%20studied,protein%20in%20an%20mRNA%20vaccine>. (preuzeto 21.5.2021.)

<https://core.ac.uk/display/20534259> (preuzeto 25.5.2021.)